У выніку 3-га падзелу Рэчы Паспалітай (1795) манастыр знаходзіўся на тэрыторыі, якая адышла да Прусіі, пасля Тыльзіцкага міру (1807) — да Расіі. Уніяцкія манахі фінансава падтрымалі паўстанне 1794, удзельнічалі ў паўстанні 1830—31. У 1-й трэці 19 ст. манастыр занянаў. У 1842 маёмасць манастыра канфіскавана. У 1875 на старых манастырскіх могілках пабудавана царква св. Панцеляймона, у 1890 — цёплая царква Іаана Багаслова, у 1901 — царква Георгія Перамоўцы на новых могілках. У 1925 значная частка маёмасці манастыра аддадзена ў арэнду каталіцкаму ордэну салезіянаў. У 1944 ням. фашысты ўзарвалі Дабравешчанскую царкву і спалілі манастырскія будынкі разам з б-кай. У 1958 манахі адбудавалі царкву Іаана Багаслова. У 1984 дзяржава вярнула вернікам руіны Дабравешчанскай царквы. У 1996 польскі ўрад заканадаўча за правасл. царквой увесь манастырскі комплекс. У 1999 завершана праца па адбудове Дабравешчанскай царквы, вядуцца работы па аднаўленні інтэр'ера. *М.Ю.Гайдук.*

СУПРАСЛЬСКІ ЛЕ́ТАПІС, помнік беларуска-літоўскага летапісання 15 ст., самы поўны спіс 2-й рэдакцыі *Беларуска-літоўскага летапісу 1446*. Захаваўся ў рукапісе 1519, выяўленым М.К.*Бабро*ў*скім* у пач. 19 ст. ў б-цы *Супрасльскага Дабравешчанскага манастыра* (адсюль назва, гл. таксама *Супрасльскі рукапіс*). Складаецца з 2 асн. частак: 1-я — «Избрание летописания», куды ўваходзяць скарочаны стараж.-рус. летапіс (ахопліваe гісторыю Русі за 854—1427), *Смаленская хроніка*, *«Пахвала Вітаўту»* і смаленскія пагадовыя запісы за 1432—46, 2-я — *«Летапісец вялікіх князёў літоўскіх»* з *«Аповесцю пра Падолле»*. Тэкст «Летапісца...» няпоўны, з пропускамі. Упершыню апублікаваны І.М.*Даніловічам* у 1823—24 у час. *«Дзеннік Віленскі»*. Змешчаны таксама ў 17-м і 35-м т. *Поўнага збору рускіх летапісаў*. Захоўваецца ў Архіве Санкт-Пецярбургскага філіяла Ін-та рас. гісторыі Рас. АН.
В.А.Чамярыцкі.

СУПРАСЛЬСКІ РУ́КАПІС, назва розных рукапісных зборнікаў — помнікаў усх.-слав. пісьменства. Да 19 ст. захоўваліся ў б-цы *Супрасльскага Дабравешчанскага манастыра* (адсюль назва). Найб. вядомыя і каштоўныя: З б о р н і к ж ы ц і й і п р о п а в е д з я ў 11 с т. Напісаны старaслав. мовай на пергаменце (285 лістоў). Месца ўзнікнення дакладна невядома. Мяркуюць, што рукапіс балг. паходжання. Уяўляе сабой чэццю-мінею (кнігу для чытання) на сакавік. Змяшчае 24 жыціі і 24 слоны-павучанні, у т.л. 20 слоў Іаана Залатавуста. Разам з *Тураўскім евангеллем* і інш. рукапісамі 11 ст. гэты зборнік — адзін з самых стараж. помнікаў усх.-слав. пісьменства. Адкрыў і даследаваў М.К.*Бабро*ў*скі*. У 19 ст. падзелены на 3 часткі, якія зберагаюцца ў Варшаве (151 ліст), Любляне (118 лістоў) і С.-Пецярбургу ў Рас. нац. б-цы (16 лістоў). У замежнай навук. л-ры гэты зборнік называюць Супрасльскім кодэксам (Codex Suprasliensis). Л е т а п і с н ы з б о р н і к 1-й п а л. 16 с т. Складаецца з рус. скарочанага летапісу, блізкага да *Аўрамкі летапісу*, кароткай летапіснай выбаркі па гісторыі Русі і ВКЛ пачынаючы з 862 і гіст. запісаў пра падзеі канца 15 — пач. 16 ст. на Беларусі, у Кіеве і на Валыні (гл. *Валынскі кароткі летапіс*). Упершыню апубл. ў 1836 М.Я.Абаленскім. Зберагаецца ў Маскве ў Рас. дзярж. архіве стараж. актаў. З б о р н і к 1 5 1 9 змяшчае свецкія і рэліг. творы, у т.л. самы поўны спіс 2-й рэдакцыі *Беларуска-літоўскага летапісу 1446* (гл. *Супрасльскі летапіс*), пераклад на бел. мову Вісліцкага статута польск. караля Казіміра ІІІ Вялікага, *«Кіева-Пячэрскі пацярык»* і інш. Перапісаны ва ўсх. Беларусі пісцом Рыгорам для кн. С.Адынцэвіча, радаслоўе якога змешчана ў канцы рукапісу. Адкрыты Бабро ўскім. Зберагаецца ў архіве С.-Пецярбургскага філіяла Ін-та рас. гісторыі Рас. АН.

Літ.: Супрасльская рукопись, содержащая Новгородскую и Киевскую сокращенныя летописи. М., 1836; Б о б р о в с к и й П.О. Судьба Супрасльской рукописи, открытой... М.К.Бобровским. СПб., 1887; С е в е р ь я н о в С. Супрасльская рукопись. Т. 1. СПб., 1904; Супрасълски или Ретков сборник. Т. 1—2. София, 1982—83. *А.В.Чамярыцкі.*

СУПРАЦІЎЛЕ́ННЕ МАТЭРЫЯЛАЎ, навука, якая вывучае паводзіны розных матэрыялаў пад дзеяннем прыкладзеных нагрузак; вызначае трываласць, жорсткасць і ўстойлівасць дэталей машын, элементаў канструкцый і збудаванняў. Грунтуецца на законах і вывадах *тэарэтычнай механікі*, тэорыях паўзучасці, пластычнасці і пругкасці (гл. адпаведныя арт.), у эксперым. частцы выкарыстоўвае палажэнні *матэрыялазнаўства*.

Асн. задачы С.м. — падбор матэрыялу і вызначэнне памераў канструкцыйных элементаў, якія забяспечваюць патрэбную эксплуатацыйную надзейнасць і даўгавечнасць тэхн. аб'ектаў. Гал. разліковымі характарыстыкамі з'яўляюцца *дэфармацыі* і *напружанні механічныя*, колькасныя характарыстыкі якіх у пэўным пункце залежаць ад прынятай формы элемента, лікавага значэння і спосабу прыкладання знешняй нагрузкі. З дапамогай С.м. робяць інж. разлік бэлек, стрыжняў, валоў, пліт, абалонак, арак і інш. Заснавальнікам С.м. лічыцца Г.*Галілей*. Асн. закон С.м. (*Гука закон*) адкрыты Р.*Гукам*. Значны ўклад у С.м. зрабілі рас. вучоныя Л.*Эйлер*, Дз.І.Жураўскі, М.М.Бяляеў, В.З.Уласаў, Ю.М.Работнаў і інш., франц. інж. і вучоны Л.М.А.*Наўе*, а таксама бел. вучоныя Я.Ф.*Вінакураў*, Я.М.*Макушок*, І.А.*Прусаў*, Г.К.*Татур* і інш.

Літ.: Т и м о ш е н к о С.П. История науки о сопротивлении материалов: Пер. с англ. М., 1957; Т а т у р Г.К. Курс сопротивления материалов. Ч. 1—3. Мн., 1962—66; Б е л я е в Н.М. Сопротивление материалов. 15 изд. М., 1976; Справочник по сопротивлению материалов. Мн., 1988. *І.І.Леановіч.*

СУПРАЦІЎЛЕ́ННЕ ЭЛЕКТРЫ́ЧНАЕ, гл. *Электрычнае супраціўленне.*

СУПРАЦЬПАВЕ́ТРАНАЙ АБАРОНЫ ВО́ЙСКІ, гл. ў арт. *Войскі процірапаветранай абароны*, *Проціпаветраная абарона.*

СУПРУ́Н Адам Яўгенавіч (24.10.1928, г. Палтава, Украіна — 18.8.1999), бел. мовазнавец. Д-р філал. н. (1966), д-р пед. н. (1982), праф. (1967). Скончыў Кіргізскі ун-т (1952) і працаваў у ім у 1952—66. З 1966 у БДУ (заг. кафедры). Даследаваў пытанні тэарэт. і прыкладной лінгвістыкі, граматыку, лексіку і гісторыю слав. моў, методыку выкладання рус. мовы ў нац. школах. С. — спецыяліст па палабскай мове: «Палабскія лічэбнікі» (1962), «Лексічная спалучальнасць у палабскай мове» (1973), «Асноўныя праблемы палабскай семасіялогіі» (1978), «Палабская мова» (1987). Сааўтар «Асноў тэорыі моўнай дзейнасці» (1974), «Частотнага слоўніка беларускай

А.Я.Супрун.

мовы» (з Н.С.Мажэйка; вып. 1—5, 1976—92), «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы» (т. 1, 3, 1978, 1985), «Агульнага мовазнаўства» (1983) і інш.

Тв.: Славянские числительные. Мн., 1969; Русский язык советской эпохи. Л., 1969; Части речи в русском языке. М., 1971; Лекции по языкознанию. Мн., 1971; Лингвистические основы изучения грамматики русского языка в белорусской школе. Мн., 1974; Лекции по языковедению. Мн., 1978; Лекции по лингвистике. Мн., 1980; Содержание обучения русскому языку в белорусской школе. Мн., 1987; Введение в славянскую филологию. 2 изд. Мн., 1989; Старославянский язык. Мн., 1991; Праславянский язык. Мн., 1993.

Літ.: Библиографический указатель по славянскому и общему языкознанию: Профессор А.Е.Супрун. Самарканд, 1984.

СУПРУ́Н Васіль Рыгоравіч (н. 10.3.1926, в. Глоўсевічы Слонімскага р-на Гродзенскай вобл.), бел. краязнавец, археолаг, пісьменнік. Вучыўся ў Слонімскай настаўніцкай семінарыі, скончыў Мінскі пед. ін-т (1969). Настаўнічаў. У 1947 рэпрэсіраваны. Пакаранне адбываў у Інце і Варкуце. Вярнуўся на Беларусь у 1956. 25 гадоў працаваў на будаўніцтве. Друкуецца з 1943. У вершах патрыят. пафас, роздум над няпростым часам: зб-кі «Крык» (1993), «Рэха абуджаных дзён» (1994), «Незабыўныя ксівы» (1997), «Жыць для Беларусі» (1998). Як археолаг у 1963—69 вёў даследаванні ў Брэсцкай і Гродзенскай абласцях. Кн. «За смугою часу» (1994), «Дзеі над Шчарай» (2000) прысвечаны археал. помнікам і гісторыі Слонімшчыны.
І.У.Саламевіч.

СУПРУ́Н Сцяпан Паўлавіч (2.8.1907, с. Рэчкі Белапольскага р-на Сумскай вобл., Украіна — 4.7.1941), удзельнік баёў на Беларусі ў Вял. Айч. вайну; першы ў час вайны двойчы Герой Сав. Са-